

MICHAŁ KUPIŃSKI¹ SDB

Wyższe Seminarium Duchowne Towarzystwa Salezjańskiego w Krakowie

MŁODZIEŻ BEZ FACEBOOKA – DOJRZAŁOŚĆ CZY NIEDOSTOSOWANIE?²

YOUTH WITHOUT FACEBOOK – MATURITY OR MALADJUSTMENT

Summary

Facebook is currently the most popular social network site in the world. Having accounts on Facebook has become obvious for a lot of people, especially for teenagers. However, contrary to this trend a part of the society, including youngsters, decide not to use Facebook. Is this a sign of maturity or maladjustment? The purpose of this paper is to provide an answer to the question about the maturity of those teenagers who do not have an active account on Facebook.

Keywords: Facebook, Facebook non-user, maturity of youth, maladjustment of youth

Streszczenie

Facebook jest obecnie najbardziej popularnym portalem społecznościowym na świecie. Posiadanie konta na Facebooku stało się dla wielu ludzi, a szczególnie dla ludzi młodych, oczywiste. Jednak, wbrew trendowi, część społeczeństwa, także młodzież, decyduje się na to, by nie używać Facebooka. Czy jest to przejaw dojrzałości czy niedostosowania? Artykuł ma na celu próbę odpowiedzi na pytanie o dojrzałość młodzieży nieposiadającej aktywnego konta na Facebooku.

Słowa kluczowe: Facebook, nieużytkownicy Facebooka, dojrzałość młodzieży, niedostosowanie młodzieży

WSTĘP

Pokolenie współczesnych nastolatków spędza ogromną ilość czasu na portalach społecznościowych. Tym najbardziej popularnym jest bez wątpienia Face-

¹ Mgr Michał Kupiński SDB – salezjanin, pedagog, absolwent Wydziału Pedagogicznego Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie oraz Wydziału Nauk Pedagogicznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, student teologii w Wyższym Seminarium Duchownym Towarzystwa Salezjańskiego w Krakowie. E-mail: michal_kupinski@o2.pl

² Artykuł przygotowany na podstawie niepublikowanej pracy dyplomowej o tym samym tytule, która została napisana pod kierunkiem dr Zbigniewa Łęskiego.

book. Popularność tego portalu jest tak duża, że wielu młodych użytkowników nie wyobraża sobie, by ktoś nie posiadał na nim konta. Ukuto nawet popularne powiedzenie: „Nie masz Facebooka, nie istniejesz!”

Komunikowanie się przez Internet i portale społecznościowe stało się dzisiaj normą grupową wśród nastolatków. Przypomina to przeniesienie charakterystycznych dla młodzieży spotkań towarzyskich do świata wirtualnego (Wójcik 2013, 19). Wcześniej poszukiwania naukowe w tym obszarze skupiały się raczej na pytaniu o ilość czasu spędzanego w Internecie. Jednak w dobie smartfonów wielu młodych ludzi jest obecnych w świecie wirtualnym cały czas. Stała obecność nie oznacza bynajmniej, że nastolatek poświęca temu maksimum swojej uwagi. Często robi on wiele rzeczy na raz: słucha muzyki, odrabia lekcje i w przerwach „serfuje” po Internecie.

Mimo, że SNS³ niosą ze sobą zagrożenia i niektórzy krytycznie patrzą na wpływ tych mediów na proces wychowawczy, to jednak stało się faktem, że nastąpiła ścisła integracja życia z Internetem. Młodzi ludzie za pomocą mediów społecznościowych zaspokajają wręcz swoje potrzeby rozwojowe (potrzeba kontaktu z rówieśnikami i światem, potrzeba informacji, potrzeba samookreślenia, potrzeba akcji) (Wójcik 2013, 19-21). Pozostawiając całą krytykę mediów na uboczu, należy stwierdzić, że stanowią dziś one ważne środowisko budowania tożsamości adolescentów.

Dlaczego więc niektórzy z nich decydują się na to, by zrezygnować z korzystania z portali społecznościowych? Czy nie są wykluczeni informacyjnie albo nawet społecznie? Czy młodzież bez konta na SNS w takim samym stopniu komunikuje się z rówieśnikami jak inni? Zwykło się raczej stawiać na piedestale młodzież kontestującą panowanie technokracji. Czy młodzież nieposiadająca konta na Facebooku jest dojrzała, czy raczej niedostosowana?

Odpowiedź na powyższe pytania nie jest łatwa. Wydaje się, że jest to zaniebdany obszar badań. Raczej niewielu specjalistów podejmuje w swoich pracach problem niekorzystania z Facebooka. Poza tym grupy badawcze są zazwyczaj małe i trudno w oparciu o nie wyciągać wiążące wnioski. Dodatkowo większość badań nie dotyczy młodzieży, a dorosłych.

Sama ocena dojrzałości rozwojowej nastolatków również nie należy do łatwych. Nastolatki z definicji są niedojrzałe (łac. adolescere – wzrastać ku dojrzałości). Niemniej w psychologii rozwojowej dla każdego etapu rozwoju wyróżnia się charakterystyczne zadania, które stanowią swoiste kryteria dojrzałości. Najbardziej znane koncepcje zadań rozwojowych stworzyli Erik Erikson oraz Robert J. Havighurst. Dla obserwacji i oceny faz rozwoju człowieka najbardziej odpowiednia wydaje się właśnie teoria zadań rozwojowych Havighursta (Przytacznik-Gierowska, Tyszkowa 1996, 68-69). Dla etapu dojrzewania wyróżnił on następujące zadania:

- Osiągnięcie nowych, bardziej dojrzałych więzi z rówieśnikami obojga płci.
- Ukształtowanie roli męskiej lub kobiecej.
- Akceptacja swojego wyglądu i skuteczne posługiwanie się własnym ciałem.
- Osiągnięcie niezależności uczuciowej od rodziców i innych osób dorosłych.

³ SNS z ang. Social Network Site – angielski skrót określający portale społecznościowe.

- Przygotowanie do małżeństwa i życia w rodzinie.
- Przygotowanie do kariery zawodowej (niezależności ekonomicznej).
- Rozwijanie ideologii (sieci wartości) i systemu etycznego kierującego zachowaniem.
- Dążenie i rozwijanie postępowania akceptowanego społecznie.

Opierając się na teorii zadań rozwojowych Havighursta, stworzono strategię badawczą mającą wyłonić młodzież niekorzystającą z Facebooka i ocenić jej dojrzałość. Poniżej opisano szczegółowo postępowanie badawcze przeprowadzone wśród uczniów wybranego zespołu szkół⁴.

1. METODOLOGIA BADAŃ WŁASNYCH

1.1. Problemy badawcze

Główny problem badawczy zawiera się w pytaniu: czy młodzież, która nie posiada konta na Facebooku, jest dojrzała? Jako dojrzałość rozumie się realizację zadań rozwojowych oraz brak przejawów zaburzeń w zachowaniu. Niedojrzałością zaś nazywa się wadliwą realizację zadań rozwojowych i występowanie zaburzeń w zachowaniu.

Na podstawie powyższych założeń wyróżniono następujące szczegółowe problemy badawcze: Ilu uczniów w danej szkole nie posiada konta na Facebooku?

- Jaka jest motywacja niekorzystania z Facebooka wśród badanych i czy jest ona dojrzała?

- Jaką pozycję socjometryczną zajmują w klasie osoby niekorzystające z Facebooka?

- Jak przebiega realizacja zadań rozwojowych przez badanych adolescentów?

- Czy młodzi nieużytkownicy Facebooka przejawiają jakieś zachowania świadczące o zaburzeniach w zachowaniu?

Ze względu na diagnostyczny charakter badań nie stawiano hipotez, by uniknąć ewentualnego ich wpływu na końcowy wynik przeprowadzonych badań. Postawienie hipotez mogłoby bowiem skutkować stronniczym i tendencyjnym zbieraniem danych (Łobocki 2001, 126-128).

1.2. Narzędzia badawcze

Aby odpowiedzieć na pytania, wynikające z problemów badawczych, posłużono się następującymi narzędziami:

- Ankieta – miała na celu wyłonienie uczniów, którzy nie posiadają konta na Facebooku. Na jej podstawie zebrano dane ilościowe, które dotyczą wszystkich badanych nieużytkowników.

- Technika socjometryczną Moreno – za jej pomocą można dowiedzieć się, jakie miejsce w strukturze klasy zajmują poszczególni uczniowie. Skonstruowano dwa pytania pozytywne i dwa pytania negatywne.

- Wywiadami z osobami niekorzystającymi z Facebooka – wywiad podzie-

⁴Ze względu na dobro badanych uczniów nie podano nazwy oraz położenia szkoły.

lono na dwie części: pierwsza część dotyczyła używania SNS, druga – dojrzałości i skonstruowano ją na podstawie kryteriów wskazanych przez Havighursta.

- Analizą dokumentów – w tym wypadku analiza dokumentów dotyczyła dziennika klasy (ocen z zachowania, uwag o uczniach oraz ocenach przedmiotowych) oraz dostępnych opinii lub orzeczeń poradni psychologiczno-pedagogicznych.

1.3. Organizacja i przebieg badań

Głównym celem badań było przebadanie osób niekorzystających z Facebooka, jednak w toku badań przesiewowych zebrano dane dotyczące całej populacji uczniów. W tym sensie grupę badawczą stanowili uczniowie zespołu szkół. W skład zespołu wchodzi gimnazjum z oddziałami integracyjnymi oraz liceum z oddziałami integracyjnymi. Badaniom przesiewowym zostało poddanych 12 klas gimnazjum oraz 3 liceum⁵. Po wykonaniu badań przesiewowych wylosowano dwie klasy do badań właściwych. Jedną z badanych klas jest oddziałem integracyjnym.

Jedną z podstawowych trudności doboru grupy było określenie, kim jest „młodzież bez Facebooka?”. Czym innym przecież jest nieposiadanie konta na Facebooku, a czym innym nieużywanie posiadanego konta, dezaktywacja konta, czy w końcu usunięcie konta. W badaniach przesiewowych posłużono się pytaniem: „Czy aktualnie masz aktywne konto na Facebooku?”. Jednak, jak pokazały badania pilotażowe oraz właściwy wywiad, sama młodzież ma problem z określeniem swojego stosunku do Facebooka⁶. Dlatego w pracy posługiwano się pojęciem „nieużywania Facebooka”, który wydaje się obejmować wszystkie pozostałe kategorie.

1.4. Organizacja i przebieg badań

Ankieta została przeprowadzona w ciągu dwóch dni w roku szkolnym 2015/2016 we wszystkich klasach zespołu szkół (z wyjątkiem klasy maturalnej). W wylosowanych dwóch klasach poproszono uczniów o wypełnienie testu socjometrycznego. Aby zminimalizować ryzyko stygmatyzacji i zapewnić poczucie bezpieczeństwa osobom, co do których byłyby dokonywane w teście socjometrycznym wybory negatywne (osoby te mogłyby też później niechętnie rozmawiać w trakcie wywiadu), postanowiono przeprowadzić go w trakcie warsztatów na temat budowania relacji oraz korzystania z Facebooka. Do właściwych rozmów na podstawie przygotowanego wcześniej kwestionariusza wywiadu wyłoniono trzy osoby: dwóch chłopców i dziewczynkę, którzy zadeklarowali nieposiadanie konta na Facebooku: Karola, Mikołaja i Zuzannę⁷. Aby zapobiec stygmatyzacji uczniów, którzy nie posiadają aktywnego konta na Facebooku, przeprowadzono rozmowy także z innymi uczniami klas, zachowując ten sam schemat postępowania. Kolejność rozmów z osobami używającymi i nieużywającymi Facebooka była losowa i naprzemienna.

⁵ Klasa maturalna nie została objęta badaniami ze względu na egzaminy dojrzałości.

⁶ Np. opisujący dalej Mikołaj, deklarował, że nie posiada konta na Facebooku i na tej podstawie został zakwalifikowany do dalszego etapu badań. Jednak w wywiadzie stwierdził, że posiada konto, ale go nie używa.

⁷ Imiona uczniów na potrzeby publikacji zostały zmienione.

2. WYNIKI

2.1. Młodzież nieposiadająca Facebooka na tle rówieśników

Jak się wydaje, posiadanie konta na Facebooku stało się normą wśród młodzieży. Przeprowadzone badania potwierdzają to twierdzenie: 352 na 384 badanych zadeklarowało posiadanie konta na Facebooku.

Tabela 1. Uczniowie nieposiadający konta na Facebooku na tle szkoły

Klasa	Wszyscy uczniowie	Mający Facebooka	Niemający Facebooka			
			K	M	SUMA	%*
1a	30	22	5	3	8	26,67
1b	30	25	2	3	5	16,67
1c	30	26	1	3	4	13,33
1d	20	18	1	1	2	10,00
2a	30	27	1	2	3	10,00
2b	27	24	2	1	3	11,11
2c	27	26	0	1	1	3,70
2d	30	28	1	1	2	6,67
3a	26	25	0	1	1	3,85
3b	23	21	1	1	2	8,70
3c	25	25	0	0	0	0,00
3d	20	20	0	0	0	0,00
1A LO	29	29	0	0	0	0,00
2B LO	12	12	0	0	0	0,00
2C LO	25	24	0	1	1	4,00
SUMA	384	352	14	18	32	8,33

Źródło: Opracowanie własne

* Procent uczniów nieposiadających konta na Facebooku spośród wszystkich uczniów klasy oraz w sumie z całej szkoły.

Spośród wszystkich ankietowanych tylko 32 uczniów zadeklarowało nieposiadanie aktywnego konta na Facebooku, co stanowi około 8,33%. Liczba ta jest nieznacznie mniejsza w porównaniu z podawanymi w innych opracowaniach na ten temat⁸. Nie zaobserwowano w grupie młodzieży związku płci z nieużywaniem Facebooka, jak mogłyby to sugerować różne badania przeprowadzane na grupie dorosłych oraz starszej młodzieży opublikowane przez S. Stieger i in. (Stieger et al. 2013), P. Sheldon (Sheldon 2012), T. Ryan i S. Xenos (Ryan i Xenos 2011) oraz Z. Tufekci (Tufekci 2008). Najbardziej zaskakującym wnioskiem analizy, stojącym w opozycji do wniosków pu-

⁸ W większości opracowań liczba młodzieży nieużywającej SNS waha się od 10% do 20%. (Tufekci 2008, 545).

blikowanych w podobnych pracach, jest powiązanie wieku z nieużywaniem Facebooka. Jak wskazują wyżej wymienione badania, największym predyktorem nieużywania SNS w grupie dorosłych był wiek (im starsi respondenci, tym większy ich odsetek nie używa Facebooka). Jednak w przypadku młodzieży relacja ta wydaje się odwrotna. Im starsi respondenci, tym mniej wśród nich osób deklarujących nieposiadanie aktywnego konta na Facebooku. Zależność tę ilustruje rysunek 1.

Rysunek 1. Nieużytkownicy Facebooka w poszczególnych klasach.

Wydaje się, że zjawisko to można tłumaczyć dwojako. Po pierwsze najmłodszy spośród badanych mogli jeszcze nie założyć konta. Wprawdzie konto posiadają często dzieci z początkowych klas szkoły podstawowej, jednak – zgodnie z regulaminem – można je założyć dopiero od trzynastego roku życia. Tak więc teoretycznie pierwszoklasiści dopiero nabywają taką możliwość. Po drugie, znaczenie grupy rówieśniczej rośnie w okresie dorastania. Dlatego wydaje się logiczne, że starsza młodzież w większym procencie jest obecna na Facebooku.

Pomimo dość dużej populacji badanych uczniów, grupa celowa, czyli nieużytkownicy, to tylko 32 osoby. Z tego powodu uogólnianie wniosków na całą populację młodzieży byłoby nadinterpretacją. Problem małej próby nieużytkowników dotyczy większości podobnych badań. Poniżej zaprezentowano wyniki badań jakościowych. Zaprezentowane wnioski dotyczą tylko badanych osób i nie można na ich podstawie mówić o populacji nieużytkowników.

2.2. Karol

2.2.1. Opis ogólny

Karol jest uczniem klasy drugiej gimnazjum. Ma piętnaście lat.

2.2.2. Pozycja socjometryczna

Analizując strukturę socjometryczną klasy można dojść do wniosku, że Karol może mieć problemy w funkcjonowaniu społecznym. W wyborach pozytywnych

został wskazany tylko raz. Jedyńy chłopiec, który wskazał Karola w wyborze pozytywnym jako osobę, którą chciałby zaprosić na ognisko, jest często wybierany w wyborach negatywnych i rzadko w pozytywnych. Karol nie przejawia do niego sympatii, a wręcz wskazuje go jako osobę, którą najmniej chciałby zaprosić na ognisko. Co warte podkreślenia, brakuje choćby jednego wyboru odwzajemnionego, co może świadczyć o braku choćby jednego bliższego kolegi w klasie.

Jest wskazywany w wyborach negatywnych przez kilka dziewcząt. Sam wskazuje raczej dziewczęta w wyborach negatywnych (pięć razy dziewczęta, raz chłopca w pierwszym wyborze). W wyborach pozytywnych wskazuje raczej chłopców (raz dziewczynkę w pierwszym wyborze), co może świadczyć o mniejszych kontaktach z płcią przeciwną.

Karol nie jest negatywną gwiazdą socjometryczną. Jest raczej outsiderem, pomijany we wszelkich wyborach.

2.2.3. Stosunek do Facebooka

Chłopiec nigdy nie posiadał aktywnego konta na Facebooku. Pięć lat temu założył konto na portalu *nasza-klasa.pl*, by komunikować się ze znajomymi, ale obecnie z niego nie korzysta. Nie widzi potrzeby posiadania konta na Facebooku; uważa, że Facebook nie jest mu potrzebny do komunikowania się ze znajomymi, a potrzebne informacje o świecie można zdobyć choćby z telewizji czy innych mediów. Facebook w jego opinii jest „i dobry i zły”. Widzi zagrożenie w wolnym dostępie do danych osobistych. Z drugiej zaś strony podkreśla zalety: łatwą komunikację pomiędzy osobami oddalonymi od siebie i „możliwość pochwalenia się opublikowanymi zdjęciami”. Karol poświęca około godziny dziennie na Internet; przyznaje, że zdarza mu się nadużywać Internetu, kiedy ma więcej czasu wolnego. Przyznaje też, że jedną z motywacji nieużywania Facebooka jest obawa przed zbyt nadmiernym korzystaniem z niego. Czasami jest pytany, dlaczego go nie ma, ale wtedy odpowiada, że po prostu nie chce.

2.2.4. Realizacja zadań rozwojowych

Karol raczej lubi swoją klasę, choć przyznaje, że nie wszystkich uczniów darzy sympatią i nie rozmawia z nimi tak często jak z innymi, ale z każdym żyje w zgodzie i nie wchodzi w konflikty. Relacje z rówieśnikami określa jako dobre, co stoi w sprzeczności z wynikami testu socjometrycznego: owszem, nie wchodzi w konflikty, ale nie nawiązuje też zdrowych, pozytywnych relacji. Czas wolny spędza, grając w piłkę nożną, czytając książki o tematyce fantastycznej oraz grając na komputerze. Nie udziela się społecznie, nie należy do żadnej grupy czy organizacji.

Byłoby nadużyciem twierdzić na podstawie wywiadu, że zadanie rozwojowe „osiągnięcie nowych i bardziej więzi z rówieśnikami obojga płci” nie jest wystarczająco realizowane. Można jednak tak domniemywać na podstawie testu socjometrycznego. Wydaje się, że chłopiec nie ma bliskich kolegów w klasie.

Z wywiadu można wnioskować, że chłopiec widzi dziewczęta w kontekście seksualnym; określa relacje z dziewczętami jako dobre i jak twierdzi: „nie sprawia mi trudności rozmowa z nimi”. Dlatego można wnioskować, że Karol – zgodnie

z zadaniem wyróżnionym przez Havighursta – kształtuje w sobie rolę męską. Jednak badania socjometryczne pokazują, że chłopiec raczej nie wchodzi w bliższe relacje z dziewczętami z klasy. Na jego korzyść świadczy jego wiek i nieśmiałość. Chłopiec wydaje się wstydlivy – przez cały czas rozmowy unikał kontaktu wzrokowego, mówił spokojnie i lapidarnie. Rozmowa sprawiała mu widoczną trudność.

Zadanie polegające na „osiągnięciu niezależności uczuciowej od rodziców i innych osób dorosłych” może być niewypełniane. Jako osoby godne zaufania chłopiec wymienia mamę, brata i tatę. I głównie z nimi spędza swój czas wolny (szczególnie z bratem). Mało mówi o swoich kolegach. Na tej podstawie można wyrazić niepokój o niezależność uczuciową od rodziny.

Zadania „przygotowanie do małżeństwa i życia w rodzinie” oraz „przygotowanie do kariery zawodowej” wydają się pod względem rozwoju intelektualnego realizowane w wystarczającym stopniu. Karol określa siebie jako punktualnego, systematycznego i pilnego ucznia. Niepokój mogą budzić trudności w funkcjonowaniu społecznym; chłopiec wydaje się ich nie rozumieć.

Karol sam siebie określa, jako niedojrzałego na tle klasy „ze względu na żarty, które robi z kolegami”. Miał problem, by uargumentować własne zdanie na temat swojej dojrzałości. Karol określa siebie jako osobę przyjacielską, otwartą, wrażliwą i uczciwą. Jednoznaczna odpowiedź na pytanie o prawidłowy rozwój i dojrzałość Karola wydaje się trudna i wymagałaby dodatkowych badań.

2.2.5. Analiza dokumentów

Zachowanie Karola w poprzednim semestrze zostało ocenione jako wzorowe (13 uczniów miało ocenę wzorową). Średnia ocen z tego samego semestru wyniosła 4,46 (średnia klasy 4,66). W dzienniku nie ma uwag pozytywnych czy negatywnych dotyczących zachowania.

2.3. Mikołaj

2.3.1. Opis ogólny

Mikołaj jest uczniem klasy pierwszej gimnazjum. Ma czternaście lat.

2.3.2. Pozycja socjometryczna

Mikołaj jest uczniem, który ma problemy z funkcjonowaniem społecznym w swojej klasie. Żaden z uczniów klasy nie wskazał na chłopca, odpowiadając na pytanie: „Kogo poprosiłbyś o radę, gdybyś miał wielki problem, o którym nie mógłbyś powiedzieć rodzicom i nikomu z dorosłych?”. Sam Mikołaj także nie wskazał nikogo⁹.

W pytaniu o osoby z klasy, do których ma najmniej zaufania, również nie wskazał nikogo. A sam był wskazany przez sześć osób (raz w pierwszym wyborze, cztery razy w drugim i raz w trzecim), co stawia go na ostatnim miejscu na liście czterech osób najmniej godnych zaufania w opinii uczniów klasy.

Mikołaj dokonał wyborów tylko w pytaniu 3. i 4. W pytaniu 3., „organizujesz ognisko na zakończenie roku szkolnego. Kogo z klasy byś zaprosił?”, dokonał wy-

⁹ Natomiast w wywiadzie w pytaniu o osoby godne zaufania wspominał o dwóch kolegach,

boru dwóch kolegów, którzy w strukturze socjometrycznej klasy zajmują wysokie miejsca. Wybory te nie były odwzajemnione. Mało tego, w pytaniu tym nie został wybrany przez żadnego innego ucznia.

W pytaniu 4. (kogo nie chciałbyś zaprosić na ognisko?) Mikołaj został wybrany aż dziewięć razy. Natomiast sam wybrał tylko jednego chłopca z klasy, który wydaje się być negatywną gwiazdą socjometryczną.

Mikołaj nie jest negatywną gwiazdą socjometryczną, ale jego pozycja w strukturze klasy jest bardzo niska. W wyborach pozytywnych jest pomijany, co może wskazywać na brak choćby jednego bliższego kolegi w klasie. Nie został wybrany przez żadną dziewczynkę, ani sam też żadnej nie wybrał, co może wskazywać na brak bliższych kontaktów z płcią przeciwną.

2.3.3. Stosunek do Facebooka

Mikołaj ma konto na Facebooku, ale z niego nie korzysta. Konto na Facebooku założył tylko po to, by – jak twierdzi – „odblokować postać w grze”, nie zamieścił na nim żadnej treści. Ma także konto na naszej-klasie.pl, ale korzysta z niego, by grać w gry internetowe, rzadko by popisać z kolegami. Mikołaj nie używa Facebooka, ponieważ nigdy nie odczuwał takiej potrzeby; nigdy nie chciał być na Facebooku. Do samego Facebooka ma stosunek ambiwalentny – z jednej strony widzi pozytywne jego cechy, takie jak: możliwość komunikacji na odległość czy sposób na rozrywkę, ale z drugiej jako minus widzi możliwe negatywne konsekwencje zamieszczania niepochlebnych, ubliżających komentarzy.

Mikołaj deklaruje, że poświęca około trzy godziny dziennie na korzystanie z Internetu. Nie potrafi powiedzieć, czy kiedykolwiek go nadużywał. Jako jedyne odczuwane konsekwencje nieużywania Facebooka wymienia problem w komunikacji z innymi uczniami w klasie, gdy jest chory, bo „nie mogli mu napisać, co było na lekcjach, czy są zadania domowe”. Nigdy nie odczuwał presji, by zakładać konto na Facebooku; nikt go do tego nie namawiał.

2.3.4. Realizacja zadań rozwojowych

Mikołaj raczej lubi osoby ze swojej klasy, jednak trudno mu określić, czy one lubią jego. Relacje z rówieśnikami określa raczej jako dobre, choć zdaje sobie sprawę, że niektóre z nich są „średnie”. Nie utrzymuje kontaktów z dziewczynami, bo jak sam stwierdza: „nie ma o czym z nimi rozmawiać”. Świat dziewcząt zdaje się być mu obcy. Swój czas wolny rzadko spędza z kolegami, raczej przed komputerem, z rodzicami albo dziadkami, dlatego wydaje się, że nie osiągnął niezależności uczuciowej od rodziców i innych osób dorosłych. Chłopiec jako osoby zaufane wymienia „starego przyjaciela z podstawówki” oraz dwóch kolegów z klasy. Chłopiec zdaje sobie sprawę ze swoich problemów w relacjach z rówieśnikami i chciałby je zmienić, ale wydaje się nie rozumieć, co mógłby zrobić, by je poprawić. Dlatego realizacja zadania „osiągnięcie nowych, bardziej dojrzałych więzi z rówieśnikami obojga płci” wydaje się być zagrożona.

tych samych, których wybrał w pytaniu 3.

Również realizacja zadania: „ukształtowanie roli męskiej”, ze względu na problemy w funkcjonowaniu społecznym, wydaje się zagrożona. Można jednak, zważywszy na jego młody wiek oraz wyraźny brak zainteresowania płcią przeciwną, domniemywać, że chłopiec nie wszedł jeszcze w okres „zakochiwania się”. Dlatego też ocena realizacji zadania „przygotowanie do małżeństwa i życia w rodzinie” jest utrudniona. Chłopiec być może nie rozpoczął nawiązywania kontaktów z płcią przeciwną, ponieważ nie nauczył się funkcjonować w gronie samych chłopców. Niemniej budowanie satysfakcjonujących relacji z dziewczętami wydaje się teraz mało realne. Przejawem pozytywnym świadczącym o dojrzewaniu do małżeństwa i życia w rodzinie jest rozwój intelektualny, który wydaje się być przeciętny albo wyższy niż przeciętny. Chociaż chłopiec swój czas głównie spędza przed komputerem, to jednak lubi wychodzić na dwór, gdzie – jak się zdaje – czas spędza jednak sam; nie udziela się społecznie. Na podstawie oceny rozwoju intelektualnego można wnioskować, że zadanie rozwojowe polegające na „przygotowaniu do kariery zawodowej i niezależności ekonomicznej” teoretycznie przebiega dobrze. Jednak wyraźne złe funkcjonowanie w relacjach może zachwiać wypełnieniem i tego zadania. Chłopiec zdaje się nie rozumieć konsekwencji braku umiejętności społecznych, ponieważ stwierdza, że w „większości aspektów” jest dojrzały.

2.3.5. Analiza dodatkowych dokumentów

Mikołaj otrzymał ocenę dobrą z zachowania, choć jest to najniższa ocena w klasie (tylko trzech uczniów ma ocenę dobrą), zachowanie większości osób zostało ocenione lepiej. W dzienniku brak jakichkolwiek uwag pozytywnych czy negatywnych. Średnia ocen z poprzedniego semestru wyniosła 3,86 (średnia klasy 4,40).

Mikołaj posiada orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego na okres nauki w gimnazjum, z uwagi na stwierdzony zespół Aspergera oraz opinię poradni psychologiczno-pedagogicznej. Zdiagnozowany zespół Aspergera wyjaśnia problemy w funkcjonowaniu społecznym chłopca, ponieważ charakteryzuje się on właśnie „występowaniem zaburzeń interakcji społecznych, stereotypowych wzorców zachowań, zainteresowań i aktywności” (Kozielec i Jagielska 2005, 80).

2.4. Zuzanna

2.4.1. Opis ogólny

Zuzanna jest uczennicą klasy pierwszej gimnazjum. Ma czternaście lat.

2.4.2. Pozycja socjometryczna

Zuzanna jest osobą godną zaufania według siedmiu osób w klasie, co czyni ją osobą najczęściej wybieraną w pytaniu 1. Wszystkie trzy wybory dokonane przez nią zostały odwzajemnione. W drugim pytaniu pozytywnym została wskazana dwa razy, ale w pierwszym wyborze. Jedną ze wskazujących ją osób to dziewczynka, z którą Zuzanna dokonała wzajemnego wyboru w pytaniu 1. i 3.

W wyborach negatywnych była wskazywana sporadycznie. Prawdopodobnie pozostaje w konflikcie z jednym z chłopców, ponieważ dokonali wzajemnego wyboru negatywnego w pytaniu 2., a w pytaniu 4. ona wybrała jego.

Warto zauważyć, że Zuzanna w wyborach pozytywnych wybierała dziewczęta, natomiast w wyborach negatywnych chłopców. Zuzanna wydaje się nie być osobą towarzyską, ma jedną bliższą koleżankę. Raczej nie wchodzi w konflikty z kolegami w klasie, czym może zdobywać sobie zaufanie grupy. Jest osobą najbardziej zaufaną w klasie. Raczej nie nawiązuje bliższych kontaktów z chłopcami.

2.4.3. Stosunek do Facebooka

Zuzanna nie ma aktywnego konta na Facebooku, choć miała je w przeszłości, ale obecnie korzysta z innych mediów społecznościowych, takich jak Instagram i Snapchat. Konta na Facebooku nie posiada, ponieważ w wieku sześciu lat została adoptowana i nie chce, by ktoś mógł ją znaleźć. Na Internet poświęca około półtorej do dwóch godzin dziennie; w jej opinii zdarzyło jej się wcześniej nadużywać Internetu. Zuzanna deklaruje, że nie doświadcza żadnych trudności w związku z tym, że nie ma Facebooka. Wiele osób namawiało ją, by założyła konto. Uważa, że jest on co prawda „fajny”, ale niepotrzebny.

2.4.4. Realizacja zadań rozwojowych

Zuzia nawiązuje dobre, jej zdaniem, relacje z chłopcami i dziewczętami, czuje się lubiana w klasie, ma przyjaciółkę w swojej klasie oraz inną – poza. Swoją czas wolny raczej spędza sama, słuchając muzyki. Na podstawie jej wypowiedzi nie można stwierdzić, że zadanie polegające na zbudowaniu nowych, bardziej dojrzałych więzi z rówieśnikami obojga płci może nie być osiągnięte. Można z nich natomiast wnioskować, że dziewczynka prawdopodobnie widzi już chłopców w kontekście seksualnym. Jednak badania socjometryczne wskazują raczej, że nie wchodzi w bliższe kontakty z chłopcami. Można to wytłumaczyć jeszcze młodym wiekiem i nieśmiałością.

Zuzanna w wieku sześciu lat została adoptowana. Do tego czasu przebywała w domu dziecka. Nie zna swoich rodziców biologicznych. W swojej obecnej rodzinie czuje się kochana i spędza z nią dużo czasu. Jako pierwszą osobę godną zaufania wymienia mamę (o tacie nie wspomina). Na podstawie jej wypowiedzi raczej należy stwierdzić, że jest wystarczająco niezależna uczuciowo od rodziców i innych osób dorosłych.

Niepokój mogą natomiast budzić charakterystyczne cechy wyglądu Zuzanny wskazujące na możliwość występowania zespołu FAS¹⁰ (Klecka 2007, 14-15):

- drobna budowa ciała;
- zadarty, krótki nos; szeroka nasada nosa;
- oczy rozstawione szeroko;
- mało widoczna górna warga (ale rynienka wargowa widoczna);
- płaska środkowa część twarzy;
- słabo rozwinięta żuchwa.

Zespół FAS może mieć konsekwencje obecnie i w przyszłości, dla przykładu:

¹⁰ Cechy twarzy Zuzanny wskazujące na FAS zostały dostrzeżone zanim dziewczynka przyznała, że jest adoptowana.

unikanie, lęklivość, zamknięcie się w sobie, zależność od innych, skłonność do uzależnień czy depresja. Jednak ich wystąpienie w dużej mierze zależy od czynników środowiskowych (Klecka 2007, 16). A więc realizacja niektórych zadań rozwojowych może być utrudniona ze względu na zespół FAS, ale sama diagnoza musiałaby być oparta na dodatkowych badaniach, np. badaniu lekarskim, psychologicznym, wywiadzie rodzinnym, analizie dostępnych dokumentów sprzed czasu przysposobienia, etc. (Klecka 2007, 13). Natomiast z wypowiedzi Zuzanny wynika, że jej przygotowanie do małżeństwa i życia w rodzinie oraz przygotowanie do kariery zawodowej oraz niezależności ekonomicznej przebiega prawidłowo. Ocenia siebie jako dobrego ucznia i raczej dojrzałą dziewczynkę w swoim wieku. Zuzanna nie angażuje się społecznie, nie należy do żadnego wolontariatu, nie należy do żadnej grupy.

2.4.5. Analiza dokumentów

Zachowanie Zuzanny w ubiegłym semestrze zostało ocenione jako bardzo dobre, co jest przeciętnym wynikiem w klasie. W dzienniku nie ma uwag pozytywnych czy negatywnych dotyczących jej zachowania.

Średnia ocen z poprzedniego semestru wynosi 4,27 (średnia klasy 4,40). Wyniki szkolne Zuzi mogłyby falsyfikować hipotezę o zespole FAS¹¹.

Należy podkreślić, że choć z uwagi na podejrzenie występowania zespołu FAS warto byłoby zrobić dodatkowe badania różnicujące, to nie ma wyraźnych podstaw, by stwierdzić, że Zuzanna rozwija się nieprawidłowo. Takie twierdzenie byłoby nadinterpretacją i nie ma potwierdzenia w dostępnych informacjach.

3. PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Wydaje się, że przeprowadzone badania są przesłanką do wysnucia hipotezy, iż młodzież, która nie posiada konta na Facebooku może mieć problemy z funkcjonowaniem społecznym. Kategoryczna odpowiedź na pytanie o dojrzałość młodzieży bez Facebooka nie jest możliwa, choćby ze względu na małą próbę przeprowadzonych badań; na ich podstawie można wnioskować tylko w odniesieniu do trzech osób. Jeden z chłopców, Karol, wydaje się społecznie niedojrzały – prawdopodobnie ma słabo rozwinięte umiejętności interpersonalne, co przejawia się w niskiej pozycji socjometrycznej w klasie. Nie wiadomo, co jest przyczyną takiego stanu rzeczy. W przypadku Mikołaja, wydaje się, że ma on trudności w funkcjonowaniu społecznym. Jego problemy tłumaczy zdiagnozowany zespół Aspergera. W przypadku badanej dziewczynki, Zuzanny, odpowiedź zdaje się trudniejsza. Pomimo braku podstaw do twierdzenia o jej niedojrzałości, istnieją przesłanki mogące świadczyć o występowaniu zespołu FAS. Zespół FAS może być czynnikiem utrudniającym realizację zadań rozwojowych.

Istnieje nacisk społeczny wśród młodzieży, aby posiadać konto na Facebooku. W przypadku badanych chłopców nacisk ten wydaje się osłabiony poprzez

¹¹ Dzieci ze zdiagnozowanym zespołem FAS mogą mieć problemy z nauką (Klecka 2007, 17-18).

gorsze funkcjonowanie społeczne. Natomiast w przypadku dziewczynki motywacja nieposiadania Facebooka jest niejako zewnętrzna i nie ma bezpośredniego związku z relacjami rówieśniczymi.

Jakkolwiek wyników tych nie można uogólniać na całą populację młodzieży, jednak wnioski wydają się na tyle znaczące, że warto byłoby kontynuować badania, powiększając badaną grupę do rozmiarów reprezentatywnych dla populacji młodzieży, tak by podjąć próbę określenia, jaki procent młodzieży nieużywającej Facebooka jest dojrzały? Czy młodzież korzystająca z Facebooka jest dojrzała? Czy rzeczywiście jest tak, że młodzież niekorzystająca z Facebooka ma problem z funkcjonowaniem społecznym? Jakże zaburzenia w tej grupie pojawiają się najczęściej? Do tego rodzaju badań okazać się może przydatna strategia ilościowa oparta na przykład o narzędzia skonstruowane przez L. Pytkę (Skala Niedostosowania Społecznego), kwestionariusze T.M. Achenbacha (TRF, CBCL, YSR) czy D.H. Stotta. Ciekawym zagadnieniem byłaby także próba wskazania odpowiedniej techniki.

Innym interesującym zagadnieniem byłaby próba odszukania zależności między nieużywaniem Facebooka a wiekiem oraz płcią. Dlaczego w badanej grupie wykryto odwrotną zależność wieku z nieużywaniem? Może wśród grupy młodszych użytkowników SNS są już popularne inne portale niż Facebook? Czy starsi użytkownicy mają inne motywacje niż ich młodsi koledzy? Czy ich motywacje są dojrzałe? Czy dziewczęta i chłopcy mają te same motywacje? Gdyby odpowiednio zwiększyć próbę, może byłoby możliwe stworzenie typologii motywacji młodzieży albo nawet typologii młodzieży niekorzystającej. Czy udałoby się zreplikować badania w innej szkole? W tym wypadku pomocne byłyby wypracowane na potrzeby niniejszej pracy narzędzia, które warto byłoby nieco zmodyfikować.

SNS są nowym środowiskiem przebywania młodzieży i jeszcze słabo poznany. Zjawisko niekorzystania zdaje się znajdować na uboczu badań naukowych na temat korzystania z mediów społecznościowych. Wydaje się, że warto kontynuować badania podobne do zaprezentowanych w niniejszym artykule. Być może niedługo do klasyfikacji diagnostycznych zostaną dodane nowe obszary zaburzeń, np. obok trudności w nawiązywaniu odpowiednich relacji zostanie wymieniony brak motywacji do korzystania z mediów społecznościowych.

BIBLIOGRAFIA:

- Baker, Rosland i Katherine White. 2011. In their Own Words: Why Teenagers Don't Use Social Network Sites. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 14(6), 395-398. DOI: 10.1089/cyber.2010.0016.
- Erikson, Erik. 2004. *Tożsamość a cykl życia*. Poznań: Zysk i S-ka.
- Facebook.com. 2016. Dostęp: 4.11.2016. <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=10102621100061261&set=a.529237706231.2034669.4&type=3&theater>.
- Klecka, Małgorzata. 2007. *Ciąża i alkohol. W trosce o Twoje dziecko*. Warszawa: PARPA.

- Kozielec, Beata i Gabriela Jagielska. 2005. Całościowe zaburzenia rozwoju. W: *Zaburzenia emocjonalne i behawioralne u dzieci*, red. Tomasz Wolańczyk i Jądrwiga Komander, 68-86. Warszawa: PZWL.
- Łobocki, Mieczysław. 2008. *Metody i techniki badań pedagogicznych*. Kraków: Impuls.
- Łobocki, Mieczysław. 2001. *Wprowadzenie do metodologii badań pedagogicznych*. Kraków: Impuls.
- Makaruk, Katarzyna. 2013. Korzystanie z portali społecznościowych przez młodzież. Wyniki badania EU NET ADB. *Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 12(1), 69-79.
- Przytacznik-Gierowska, Maria i Maria Tyszkowa. 1996. *Psychologia rozwoju człowieka*, t. 1. Warszawa: PWN.
- Ryan, Tracii i Sophia Xenos. 2011. Who uses Facebook? An investigation into the relationship between the Big Five, shyness, narcissism, loneliness, and Facebook usage. *Computers in Human Behavior*, 27 (5), 1658-1664.
- Sheldon, Pavica. 2012. Profiling the non-users: Examination of life-position indicators, sensation seeking, shyness, and loneliness among users and non-users of social network sites. *Computers in Human Behavior*, 28(5), 1960-1965.
- Stieger, Stefan et al. 2013. Who Commits Virtual Identity Suicide? Differences in Privacy Concerns, Internet Addiction, and Personality Between Facebook Users and Quitters. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 16(9), 629-634. DOI: 10.1089/cyber.2012.0323.
- Tufekci, Zeynep. 2008. Grooming, Gossip, Facebook and Myspace. What can we learn about these sites from those who won't assimilate? *Information, Communication & Society*, 11(4), 544-564. DOI: 10.1080/13691180801999050.
- Wójcik, Szymon. 2013. Korzystanie z internetu przez polską młodzież – studium metodą teorii ugruntowanej. Wyniki badania EU NET ADB. *Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 12(1), 13-33.